

Aplikace participativní metody World Café v oblasti globálních problémů životního prostředí

David Vačkář, Eliška Krkoška Lorencová

Envigogika 12 (2) – Recenzované články/ Reviewed articles

Publikováno / Published 27. 11. 2017

DOI: [10.14712/18023061.547](https://doi.org/10.14712/18023061.547)

Abstrakt

Participativní metody získávají stále větší popularitu v oblasti udržitelného rozvoje a životního prostředí. Důvodem je nejenom získání informací od expertů či klíčových aktérů v dané oblasti, ale rovněž aspekt participace a vzdělávání. V tomto článku se zaměřujeme na analýzu zkušeností s aplikací participativní deliberativní metody *World Café* v různých kulturních prostředích a oblastech globálních problémů životního prostředí. Komplexní problémy v oblasti globální environmentální změny, zde reprezentované problematikou adaptací na změnu klimatu, hodnocením ekosystémových služeb a klimaticky inteligentním zemědělstvím, vyžadují zapojení různorodých aktérů do rozhodovacího procesu. Výsledné znalosti, získané aplikací vědeckých vstupů a jejich konfrontací se zkušenostmi a hodnotami jednotlivých aktérů, poskytují podklad pro adaptivní rozhodování a směřují k řešení jednotlivých problémů. Participativní metody rovněž umožňují skrze sdílení a výměny zkušeností sociální učení dotčených aktérů a sdílení lokálních znalostí, což v konečném důsledku podporuje efektivnější implementaci vědeckých výstupů do praxe. Na příkladech z České republiky, Kyrgyzstánu a Ghany ilustrujeme možnosti participativních metod podporovat politické rozhodování v oblasti globální environmentální změny.

Klíčová slova

sociálně-ekologické systémy, participativní metody, *World Café*, spoluvytváření znalostí, ekosystémové služby, adaptace na změnu klimatu, sociální učení

Abstract

Participatory methods have gained increasing popularity in the area of sustainable development and environmental change. The reason for this is not only to get information from experts or key actors in the area, but also the value they bring in terms of participation and education. In this article, we focus on analyzing the experience of using the participative deliberative method of *World Café* in various cultural environments and various topics of global environmental change. Complex problems in the area of global environmental change, represented here by adaptation to climate change, the assessment of ecosystem services, and climate smart agriculture, require the involvement of diverse actors in decision-making process. The resulting knowledge, gained through the application of scientific inputs and their confrontation with the experience and values of the individual actors, provide the basis

for adaptive decision-making and contribute to solving environmental problems. Participatory methods also enable the social learning of the actors involved, support knowledge co-production through sharing and exchange of experience, which ultimately promotes the more effective implementation of scientific knowledge into practice. Referring to examples from the Czech Republic, Kyrgyzstan and Ghana, we illustrate the possibilities of participatory methods to support policy and decision-making in the area of global environmental change.

Keywords

social-ecological systems, participatory methods, *World Café*, knowledge co-production, ecosystem services, climate change adaptation, social learning

1. Úvod

Participativní metody získávají stále větší pozornost a popularitu v oblasti udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí. Zapojení klíčových aktérů do vědeckého výzkumu a jeho aplikací umožňuje propojení aktuálních vědeckých poznatků s místními expertními znalostmi. Tento proces přispívá ke vzniku politicky relevantních znalostí (*knowledge production*), spolupráci vědců a praktiků (*knowledge co-production*) a rovněž ke kolaborativní implementaci politik v oblasti změny klimatu a ochrany přírody, stejně jako stimulaci dialogu a budování kapacit (Hage et al., 2010; Nel et al., 2016). V neposlední řadě přispívají participativní metody ke sdílení znalostí a podporují procesy učení dotčených aktérů. Sociální učení vycházející z participace zahrnující vícero různých aktérů (*multi-stakeholder*) je nezbytným předpokladem pro adaptivní správu sociálně-ekologických systémů a zvyšování jejich adaptivní kapacity (Reed et al., 2010). Zároveň se participace aktérů na rozhodování považuje za nezbytnou součást rozumné správy životního prostředí (*environmental governance*) (Bulkeley, Mol 2003).

Environmentální problémy obvykle zahrnují více témat, různá měřítka, ovlivňují různé aktéry, kteří mají různé znalosti a vyznávají různé hodnoty (Reed 2008). Protože lidská společnost rostoucím způsobem ovlivňuje přírodní ekosystémy a změna ekosystémů zpětně přináší, ze kterých má společnost prospěch (Millennium Assessment, 2005), participativní přístupy zahrnující vícero aktérů a umožňující sociální učení se stávají nezbytným východiskem pro společnou akci při zmírňování environmentálních problémů. V situaci, kdy dopad lidské společnosti na planetární systémy převyšuje přírodní hnací síly a bylo překročeno několik planetárních mezí (Rockström et al., 2009), je společná akce nezbytným předpokladem posunu k udržitelnosti sociálně-ekologických systémů.

Změna klimatu a přeměna ekosystémů patří bezpochyby mezi nejzávažnější problémy globálních změn životního prostředí. Oba problémy jsou reflektovány na úrovni vysoké politiky působením mezivládních panelů IPCC (*Intergovernmental Panel on Climate Change*) a IPBES (*Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*). Úlohou panelů je propojovat vědu a politiku a poskytovat vysoce respektovaná hodnocení aktuálního stavu dotčených problémů, tedy změny klimatu, adaptací, zranitelnosti a změny ekosystémů a jejich služeb spojených se ztrátou biodiverzity (Brooks et al., 2014). Komplexní problémy na pomezí vědy a politiky v kontextu globální environmentální změny, jako je adaptace na změnu klimatu nebo ekosystémové služby, lze dnes těžko řešit tradičním lineárním modelem (O'Brien et al., 2013). Vědci jako producenti znalostí v rostoucí míře spolupracují s uživateli znalostí, což vede v důsledku ke koprodukcí znalostí. Koprodukce znalostí probíhá v iterativním formátu s prvky participativního akčního výzkumu (PAR).

Významným aspektem aplikace participativních metod v oblasti životního prostředí je sociální učení (Reed et al., 2010). Sociální učení je definováno ve vztahu ke konkrétní situaci a/nebo akci v jejím rámci, která je vyvíjena subjekty zapojenými do této situace, a pro jejíž úspěch je nezbytné integrovat pohledy z různých perspektiv a vstupy různých disciplín (Dlouhá, Zahradník, 2015). Protože sociální učení se odehrává vždy v určitém kontextu, lze ho vnímat jako proces sociální změny, ve kterém lidé se učí od sebe navzájem takovým způsobem, který přispívá k prospěchu širších sociálně-ekologických systémů (Reed et al., 2010). V souvislostech naší práce sociální učení přispívá ke zvýšení rezilience a adaptivní kapacity společnosti, její schopnosti přijmout nezbytná opatření ke zmírnění dopadů změny klimatu a ztráty hodnotných ekosystémových služeb. Význam sociálního učení je ještě významnější v progresivních tématech globální environmentální změny, se kterými se dotčení aktéři obvykle tak často nesetkávají. V relevantní literatuře se obvykle předpokládá a bylo opakovaně prokázáno, že participativní procesy vedou k procesu sociálního učení, jehož

účastníci se opakovanou interakcí mohou vzájemně učit, posilovat znalosti a rozvíjet sdílené porozumění (Bergold and Thomas, 2012, Romina, 2014).

Cílem článku je přiblížit metodologické aspekty a výzvy aplikace participativní metody *World Café* v oblasti adaptace na klimatickou změnu a ekosystémové služby v různých kulturních prostředích. V návaznosti na výzkumné iniciativy, plánovací procesy a mezinárodní projekty UrbanAdapt, H2020 SEACRIFOG a UNDP Poverty-Environment Initiative realizované v Evropě, Africe a střední Asii přibližujeme aplikaci metody *World Café* a jejího užití při ko-produkci znalostí a participativním akčním výzkumu na třech případových studiích. Tematicky se zaměřujeme na specifické výzvy pro rezilientní města, ekosystémové služby a klimaticky inteligentní zemědělství (*Climate Smart Agriculture – CSA*). Geograficky naše studie zachycuje zkušenosti z České republiky, Kyrgyzstánu a Ghany. V rámci aplikace participativní metody *World Café* a zapojení klíčových aktérů rovněž diskutujeme význam sociálního učení pro definici a identifikaci problému, formulaci politik a přijetí opatření zmírňujících důsledky nepříznivých dopadů globální změny, s ohledem na zkušenosti v různých kulturních a jazykových prostředích.

2. Participativní přístupy a metoda World Café

Participativní metody zahrnují širokou škálu přístupů, od průzkumů a rozhovorů až po analyticko-deliberativní postupy (Fish et al., 2011; Tabulka 1). Participace je definována jako proces, kdy se jednotlivci, skupiny a organizace aktivně podílejí na rozhodování, které je ovlivňuje (Reed, 2008). V tomto smyslu a ve smyslu obsahu tohoto článku se participace zaměřuje na účast stakeholderů, tedy aktérů, kteří jsou ovlivněni rozhodováním a mají vliv na rozhodování, nikoliv na účast veřejnosti v širším slova smyslu. Právo účasti na procesech v oblasti životního prostředí je zajištěno mezinárodními úmluvami i národní legislativou (např. Aarhuská úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v otázkách životního prostředí a zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí). Právní aspekty participace jsou pojednány v kapitole 5 publikace Právo životního prostředí – praktický průvodce (Tuháček, Jelínková, 2015).

Tabulka 1. Klasifikace participativních metod v životním prostředí (podle Fish et al., 2011).

Typ metody	Hlavní nástroj	Popis
Založené na průzkumu	Strukturovaný dotazník	Kvantitativní postup pro zjištění postojů a priorit v širším geografickém měřítku
	Polostrukturovaný rozhovor	Kvalitativní postup pro hlubší vhled s otevřenými otázkami, používá se pro menší počet klíčových informantů
	Skupinová diskuze	Kvalitativní skupinová diskuze zahrnující vzorek stakeholderů, zjišťuje postoje a vnímání určitého tématu skupinou lidí

Typ metody	Hlavní nástroj	Popis
Deliberativní	Hlubková skupinová diskuze	Kvalitativní otevřená a explorativní diskuze, obvykle opakující se. Účastníci se podílejí na vymezení témat v návaznosti na jejich potřeby a priority
	Občanská porota	Kvalitativní postup založený na rozhodování („soudu“) menšího vzorku populace na základě dostupné evidence
	Deliberativní dotazovací volba	Kvalitativní i kvantitativní postup, kdy se sleduje názor většího vzorku populace, obvykle spojený s diskuzí před a po volbě
Analyticko-deliberativní	Participativní modelování	Kvalitativní a kvantitativní metoda, kdy jsou stakeholdeři zapojeni do vytváření analytických modelů
	Deliberativní oceňování	Kvantitativní postup využívající formální metody skupinového oceňování environmentálních statků a služeb v peněžních termínech
	Deliberativní multi-kriteriální analýza	Kvantitativní technika využívající skupinově vytvořená kritéria pro nemonetární a někdy i monetární analýzu přínosů a nákladů jednotlivých politických akcí či opatření

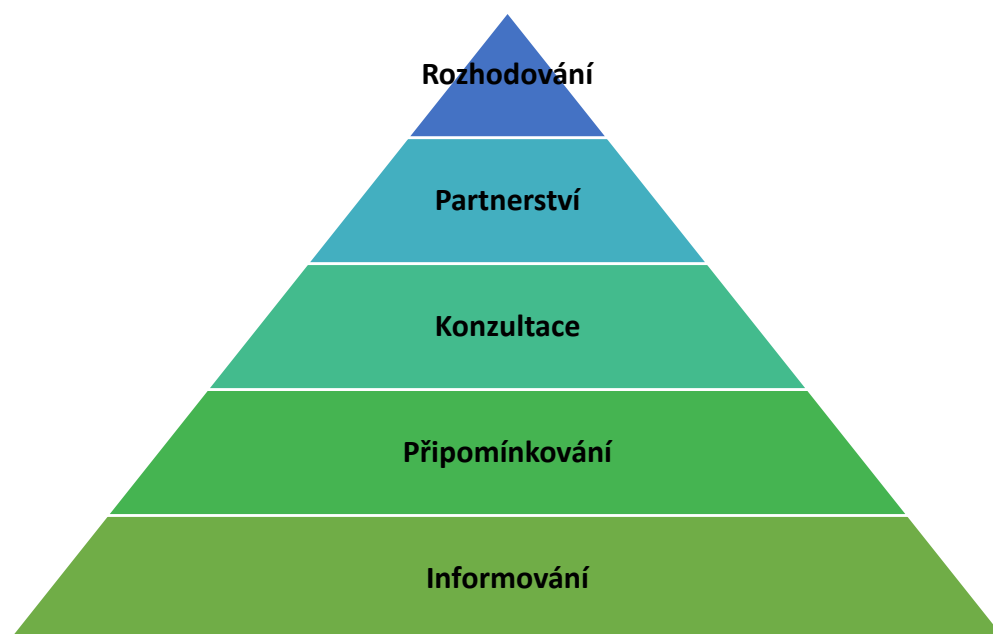
Globální problémy životního prostředí přinášejí obavu z ohrožení udržitelného rozvoje sociálně-ekologických systémů (Ostrom, 2009). Sociálně-ekologické systémy zahrnují komplexní interakce zdrojů, uživatelů, institucí, znalostí a pravidel. Zapojení různorodých aktérů je vnímáno jako nezbytná součást při hledání možných řešení pro udržitelné sociálně-ekologické systémy. Začleněním postojů a hodnot zúčastněných stran a snahou zapojit zainteresované strany transparentně do rozhodovacích procesů lze lépe řešit problémy v oblasti životního prostředí (Villamor et al., 2014). Řešení komplexních problémů životního prostředí vyžaduje obvykle adaptivní správu životního prostředí (DeCaro et al., 2017), protože nejistota spojená s předpovědí dopadů globální změny na ekologické i sociální systémy je poměrně vysoká. Koprodukcí znalostí a sociální učení jsou výsledkem sociálně psychologických a sociálně kognitivních interakcí různých lidských aktérů, které umožňují nalézání adaptivních řešení v součinnosti mezi vědci, politiky, správci přírodních zdrojů a dalšími klíčovými aktéry.

V České republice byly participativní postupy uplatňovány v různých procesech, pro různá témata a na různých úrovních (Mička, 2015). S participativní účastí aktérů vznikl například Strategický rámec Česká republika 2030, který byl schválen vládou 19. dubna 2017. V procesu přípravy strategického rámce ČR 2030 se konaly kulaté stoly ve formátu *World Café*. Jednotlivých kulatých stolů v tomto formátu se zúčastnilo 50 – 60 osob. Participativní přístup byl využit i v podobě sbírání tezí k rozvoji ČR; participativní metoda výzkumu byla využita pro stanovení společných cílů v oblasti vzdělávání (Dlouhá, Pospíšilová, 2017). Dne 9. května 2016 proběhlo *World Café* k oblasti č. 5 Udržitelné ekosystémy (Úřad vlády, 2016). *World Café* proběhlo pro všechny oblasti v rámci přípravy Strategického rámce Česká republika 2030.

Na úrovni města zpracoval autorský kolektiv Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy (IPR Praha, 2016) Manuál participace, který pojednává základní principy participace, případové studie a přehled participačních metod. Na místní až regionální úrovni probíhá mnoho participačních aktivit, z nichž jsou velmi důležité například obce a města realizující místní Agendu 21, tedy metodu propagovanou OSN, jejímž základem je participace. V ČR je MA 21 koordinována Národní sítí zdravých měst. Již od začátku tohoto milénia se uskutečňují v městech aktivity, kdy jsou zjišťovány největší problémy města pomocí metody, jejímž základem je metoda *World Café*.

V rámci strategického plánování ve veřejné sféře se posilováním participace aktérů zabývá Metodika posílení analytických, koncepčních a implementačních kapacit strategického řízení v krajích (Mička et al. 2013), která navazuje na Metodiku přípravy veřejných strategií (Ministerstvo financí 2012). V metodice jsou definovány různé stupně zapojení aktérů (tzv. participační pyramida) (Obr. 1). V některých případech může být rozhodování přímo delegováno na aktéry. Participativní metody potom pokrývají zejména stupně partnerství a konzultace. Jak ukazujeme v našem příspěvku, metoda *World Café* byla využita zejména v rámci celého participativního procesu např. v rámci adaptačního cyklu či strategického směřování. Jak uvádí Mička et al. (2013), partnerství se týká zejména klíčových aktérů a vyžaduje určitou kapacitní připravenost. Zapojování aktérů by samozřejmě mělo být v souladu se základními principy spolupráce s aktéry (Mička et al. 2013) a standardy participace (Agora CE 2015).

Participací ve veřejné správě v ČR se zabývá Metodika pro zapojování veřejnosti do přípravy vládních dokumentů (Ministerstvo vnitra 2009), potažmo Manuál pro zapojování veřejnosti do přípravy vládních dokumentů (Ministerstvo vnitra 2010). Pro přípravu veřejných strategií je doporučeno využívat Metodiku přípravy veřejných strategií (Ministerstvo financí 2012), schválenou usnesením vlády č. 318 dne 2. května 2013. Tato metodika je určena pro tvorbu strategií na všech úrovních, tj. státní správy i územní samosprávy.

Obrázek 1. Participační pyramida zobrazuje stupně zapojení aktérů do rozhodovacího procesu. Upraveno podle Mička et al. 2013.

Metoda *World Café*, někdy označovaná rovněž jako *Knowledge Café*, představuje jednu z poměrně často využívaných participativních metod. Metoda je založená na dialogovém přístupu získání kolektivní znalosti a zvyšování kapacity účastníků účinně jednat při prosazování společných cílů (Brown & Isaacs, 2005). *World Café* má prvky deliberativních metod, tedy postupů, kde se postoje vytvářejí v rámci sdíleného dialogu. Podle klasifikace přístupů z Tabulky 1 by nejvíce odpovídala definici hloubkové skupinové diskuze. Podstatou metody je na rozdíl od podobných dialogových přístupů, jako je diskuze ve skupinách (*focus groups*), postupná akumulace pohledů na dané téma zajištěná rotací účastníků mezi jednotlivými tématy. Podobně jako ekvivalentní přístupy umožňuje *World Café* sdílení zkušeností, výměnu názorů a diskuze možné akce (The World Café, 2012; Palacios-Agundez et al., 2013). Brown & Isaacs (2005) popisují sedm základních principů realizace *World Café*: (1) uvést účastníky do kontextu problematiky, (2) vytvořit příjemné prostředí pro diskuzi, (3) zabývat se otázkami, na kterých záleží, (4) podporovat zapojení všech účastníků do diskuze, (5) vzájemně se inspirovat, propojovat různorodé pohledy, (6) společně vyslechnout různé vhledy, porozumět problematice, (7) identifikovat a sdílet společná zjištění.

Metoda *World café* přispívá k zapojení klíčových aktérů, rozvoji diskuze nad danou problematikou a podpoře participace. Během *World Café* dochází k procesu učení a budování kapacit (IPR Praha, 2016).

3. Aplikace metody *World Café*

Pro *World Café* se organizuje speciální workshop, kam jsou pozváni všichni identifikovaní klíčoví aktéři (např. zástupci veřejné správy, neziskového sektoru, firem, akademického sektoru, odborná veřejnost), kteří o danou problematiku mají zájem. Cílem *World café* je vytvořit neformální prostředí, podpořit interakci aktérů při diskuzi předem definovaných témat a klíčových otázek. V rámci *World Café* je podpořena otevřená diskuze, kde zaznívají různorodé názory, účastníci v rámci diskuze propojují rozmanité pohledy na danou problematiku a společně hledají odpovědi a řešení (IPR Praha, 2016).

Uspořádání *World Café* je založeno na „diskuzních“ stolech, kde je rozsazeno po 5 až 10 účastnících workshopu. V rámci každého kola účastníci mezi jednotlivými stoly rotují tak, aby se zúčastnili diskuze u všech diskuzních stolů a měli možnost vyjádřit názor na jednotlivá diskuzní témata a zároveň se dozvěděli podnětné informace a získali představu o názorech ostatních účastníků (The World Café, 2012).

Samotné *World Café* má několik fází, avšak jedná se o flexibilní formát, který je možné přizpůsobit danému tématu. V našem případě se účastníci při příchodu usadili k jednotlivým diskuzním stolům. Po úvodním uvítání účastníků facilitátor v plénu představil cíl setkání, hlavní témata a klíčové otázky; zároveň byli účastníci seznámeni s postupem průběhu samotného *World Café*. Každý ze stolů měl předem přidělené diskuzní téma a „hosta“, v našem případě facilitátora a zapisovatele, kteří po celou dobu *World Café* zůstávali u stejného stolu. Zároveň měl každý stůl přidělený základní okruh otázek, z nichž facilitátor průběžně pokládal účastníkům dotazy. Zapisovatel na flipchart zaznamenával hlavní body diskuze a shrnoval závěry tak, aby poznámky byly k dispozici i dalším skupinám účastníků. Po uplynutí předem stanoveného časového limitu (20 minut u každého stolu), facilitátor diskuzi uzavřel a účastníci se přesunuli k dalšímu diskuznímu stolu a tématickému okruhu (viz Tabulka 2), podle předem stanoveného postupu střídání stolů. Na úvod dalšího kola facilitátoři u každého z diskuzních stolů představili průběžné výstupy diskuze, které účastníci dále doplňovali a rozvíjeli v návaznosti na kladené dotazy. Poté, co se všichni účastníci vystřídali u všech diskuzních

stolů, facilitátoři jednotlivých stolů v plénu shrnuli hlavní výstupy diskuzních stolů, které měli účastníci v plénu možnost komentovat a doplňovat. Závěry *World café* byly zpracovány formou reportu, který byl po skončení semináře rozeslán všem účastníkům.

Tabulka 2. Specifikace participativních seminářů uvedených ve studii.

	Česká republika	Kyrgyzstán	Ghana
Hlavní téma	Adaptace měst na změnu klimatu, příležitosti a bariéry pro přírodě blízká řešení	Účetnictví, statistika a hodnocení ekosystémových služeb	Změna klimatu, klimaticky inteligentní zemědělství, potravinová bezpečnost
Datum semináře	18. 10. 2016	18. 3. 2016	16. 6. 2017
Místo semináře	Praha, ČR	Biškek, Kyrgyzstán	Sunyani, Ghana
Počet účastníků	20	50	40
Spoluorganizátor	Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy	UNDP	Univerzita energie a přírodních zdrojů
Počet stolů World Café	2	3	3
Okruhy jednotlivých stolů	(1) Příležitosti v oblasti urbánních adaptací a přírodě blízká řešení (2) Bariéry v oblasti urbánních adaptací a přírodě blízká řešení	(1) Priority pro konkrétní účty a místo pilotní studie (2) Bariéry pro zavedení ekosystémových účtů (3) Příležitosti pro zavedení ekosystémových účtů	(1) Důsledky změn využití území pro potravinovou bezpečnost, (2) Pozorování skleníkových plynů, zásob uhlíku a zmírňování změny klimatu, (3) Klimaticky inteligentní zemědělství (Climate-Smart Agriculture).

3.1. Využití metody *World Café* v různých prostředích

Metodu *World Café* jsme aplikovali v různých kontextech, s různým tematickým zaměřením a v různých kulturních prostředích. V této sekci přibližujeme mezinárodní projekty, v jejichž rámci jsme uplatnili participativní postupy v podobě *World Café*. Semináře *World Café* probíhaly v různých mezinárodních projektech zaměřených na řadu aspektů globální environmentální změny. V České republice jsme tyto postupy uplatnili v projektu

UrbanAdapt, zaměřeném na adaptace na klimatickou změnu ve městech s využitím přírodě blízkých opatření. Ve střední Asii, konkrétně v Kyrgyzstánu, jsme metodu *World Café* použili při stanovení priorit rozvoje účetnictví ekosystémových služeb v rámci *Poverty-Environment Initiative* projektu UNDP. V Ghaně jsme tuto metodu využili pro identifikaci uživatelských a výzkumných potřeb v oblasti změny klimatu, sledování skleníkových plynů, mitigace, potravinové bezpečnosti a klimaticky inteligentního zemědělství.

3.2. Rezilientní města: Česká republika

Zvyšování odolnosti (rezilience) měst vůči dopadům změny klimatu patří k prioritám reflektovaným jak v Cílech udržitelného rozvoje (*Sustainable Development Goals, SDGs*), tak například Sendajským rámcem pro snižování rizika katastrof. Navazující iniciativou je *Making Cities Resilient*, která byla spuštěna v rámci Mezinárodní strategie pro snižování rizika katastrof (UNISDR, 2017). Problematika snižování rizika katastrof a zvyšování rezilience měst je úzce provázána s problematikou přípravy měst na dopady změn klimatu a přizpůsobení měst těmto dopadům. Pařížská dohoda k Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu uzavřená v prosinci 2015 (*Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change*) řeší problematiku adaptací na změnu klimatu a nutnost omezovat dopady změny klimatu na společnost. Na evropské úrovni byla formulována Strategie EU přizpůsobení se změně klimatu (*EU Strategy on Adaptation to Climate Change*). Adaptace vyžadují aktivní přístup také na úrovni jednotlivých členských států. Dne 26. října 2015 byla usnesením vlády České republiky č. 861 schválena Strategie přizpůsobení se změně klimatu v podmínkách České republiky (tzv. Národní adaptační strategie). Národní akční plán adaptace na změnu klimatu, implementační dokument Národní adaptační strategie, byl schválen usnesením vlády č. 34 ze dne 16. ledna 2017.

Všechny tyto strategické dokumenty a koncepce uznávají klimatickou změnu jako zdroj potenciálního ohrožení pro společnost a přírodní prostředí, včetně prostředí lidských sídel. Adaptace (spolu s mitigacemi) představují nejvýznamnější cestu k omezení negativních dopadů změny klimatu a zvýšení připravenosti sociálně-ekologických systémů vůči ohrožujícím výkyvům prostředí. Mezi nejvýraznější problémy spojené s dopady změny klimatu ve městech patří v současnosti městský tepelný ostrov (*Urban Heat Island – UHI*) a jeho zesilování efektem horkých vln (Ward et al., 2016). Mezi další problémy patří nedostatečné zasakování srážkových vod, obecně využití a hospodaření se srážkovými vodami, povodně a lokální záplavy, rozsah a kvalita městské zeleně či sucho a zajištění pitné vody a závlah.

V českém prostředí jsme metodu *World Café* použili v rámci podpory rozvoje adaptačních strategií měst, v rámci formátu *World Café* byly diskutovány příležitosti a bariéry pro urbánní adaptace a přírodě blízká řešení. V rámci projektu *UrbanAdapt* („Rozvoj strategií přizpůsobení se změně klimatu v podmínkách měst s využitím ekosystémově založených přístupů k adaptacím“, <http://urbanadapt.cz>) byl zahájen proces přípravy adaptačních strategií pro Prahu, Brno a Plzeň. V návaznosti na několikánásobné konzultace s klíčovými aktéry, zahrnující zástupce dotčených měst, byly připraveny analytické podklady pro přípravu adaptačních strategií. Strategie adaptace hl. m. Prahy na klimatickou změnu byla schválena Radou hl. města Prahy dne 19. července 2017. Zapojení stakeholderů rovněž z dalších pilotních měst (Ústí nad Labem, Litoměřice) jsme využili již pro samotnou identifikaci rizik spojených se změnou klimatu pro města, a to na sérii participativních seminářů.

V rámci mezinárodní konference „Plánování adaptací na změnu klimatu ve městech s využitím přírodě blízkých řešení“ realizované v rámci projektu *UrbanAdapt*, která se konala ve dnech 17. – 18. října 2016 v zastupitelském sálu Magistrátu hl. m. Prahy, se uskutečnilo *World Café* zaměřené na plánování adaptací ve městech. V rámci *World Café* byly realizovány dva diskuzní stoly zaměřené na následující témata:

- (1) příležitosti v oblasti urbánních adaptací s využitím přírodě blízkých opatření,
- (2) bariéry v oblasti urbánních adaptací s využitím přírodě blízkých opatření.

Samotné diskuzi předcházela úvodní prezentace výstupů institucionální analýzy zpracované v rámci projektu *UrbanAdapt*. První diskuzní stůl zaměřený na příležitosti v oblasti adaptací se zabýval otázkou, jaké jsou hlavní předpoklady, faktory a příležitosti pro rozvoj adaptací a využití přírodě blízkých adaptačních opatření v českých městech. U druhého diskuzního stolu se pozornost zaměřovala na otázku bariér a překážek pro rozvoj adaptací a přírodě blízkých opatření v českých městech.

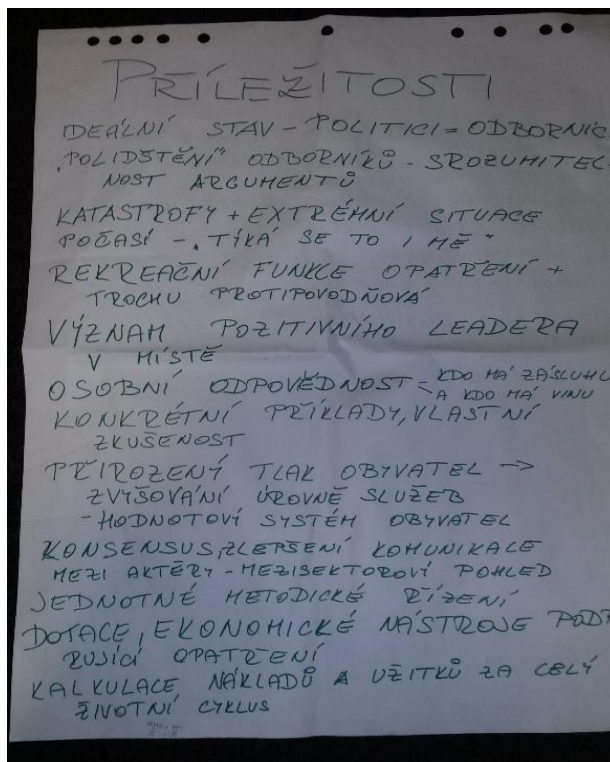
Hlavní výstupy *World Café* diskuzí na příležitosti a bariéry adaptací ve městech jsou shrnuty v Tabulce 3. V rámci diskuzí u obou tématických stolů (1) příležitosti a (2) bariéry byla identifikována překlenující témata, která v závislosti na kontextu mohou být příležitostmi, či překážkami pro adaptace. Tato ústřední témata zahrnují: (a) společenskou a osobní odpovědnost, (b) komunikaci, vzdělávání a informovanost v oblasti adaptací, (c) pravidla a strategické dokumenty města, (d) financování adaptací.

Například z hlediska společenské a osobní odpovědnosti je příležitostí a předpokladem pro rozvoj adaptací přítomnost vůdčího subjektu („leadera“) a osobní odpovědnost jednotlivců, která může sloužit jako hnací motor implementace adaptačních opatření. Naproti tomu, absence společenské shody a společné vize, neochota přijímat osobní odpovědnost, dělat věci nad rámec nutného, byly identifikovány jako bariéry rozvoje urbánních adaptací. Dále jako jedna z výrazných příležitostí pro rozvoj adaptací byly diskutovány přírodní katastrofy, které v mnoha případech slouží jako spouštěcí mechanismus pro implementaci adaptačních opatření (např. povodně v Praze v roce 2002 a následná realizace protipovodňových opatření). Významnou překážkou rozvoje adaptací ve městech jsou majetkové poměry, kdy různí vlastníci pozemků mají rozdílné zájmy. Vlastnictví, jakož i správa jsou často velmi rozříštěné, což znesnadňuje realizaci adaptačních opatření.

Tabulka 3. Shrnutí výsledků World Café konference UrbanAdapt – příležitosti a bariéry v oblasti urbánních adaptací a přírodě blízkých opatření.

	Příležitosti v oblasti urbánních adaptací, přírodě blízkých opatření	Bariéry v oblasti urbánních adaptací, přírodě blízkých opatření
Společenská a osobní odpovědnost	Význam pozitivního leadera a osobní odpovědnost – hnací motor pro implementaci adaptací	• Absence společenské shody na dlouhodobém společném cíli (vizi) • Žebříček hodnot společnosti nepřednostňuje tuto problematiku • Pohodlnost, neochota dělat věci nad rámec nutného • Rozporuplnost – priority versus vlastní konání
Komunikace, vzdělávání, informovanost	Komunikace, mezioborový přístup – zlepšení komunikace mezi aktéry, mezisektorový pohled (politici – odborníci), vytvoření konsensu.	• Nízká míra informovanosti, přenos informací z akademické sféry do praxe není vždy plynulý • Absence pro-adaptačního vzdělávání

v oblasti adaptací		Nedostatečné povědomí o problematice adaptací na všech úrovních
	Sdílená zkušenost - konkrétní příklady implementace adaptačních opatření	
Pravidla a strategické dokumenty města	Pravidla a pobídky - v rámci stavebních regulí města, např. podporovat rozvoj zelených střech	Chybějící závazná pravidla a obtížnost přípravy dlouhodobých strategií (nárazí na krátkodobá volební období)
	Vhodné načasování - možnost začlenit adaptace jako jedno z témat do přípravy či aktualizace dokumentů (např. aktualizace ÚAP).	
Financování adaptací	Financování - dotace a ekonomické nástroje podporující adaptační opatření	Finance – problémem není tak nedostatek financí, ale spíše způsob jejich přerozdělování a to kdo má vliv na jejich alokaci
	Kalkulace nákladů a přínosů adaptačních opatření – zahrnutí vícenásobných přínosů, která ekosystémově založená opatření přinášejí	
	Přírodní katastrofy jako příležitost/spouštěcí mechanismus pro implementaci adaptačních opatření (např. povodně ve městech)	
Vlastnictví a správa		Vlastnictví – různí vlastníci městských pozemků (zájmové skupiny, demografické a profesní odlišnosti, ...) a jejich rozdílné zájmy; střety zájmů Problematické nastavení legislativních procesů Bottom-up versus top-down procesy Resortismus, roztroušení kompetencí

Obrázek 2. Příklad identifikovaných příležitostí v oblasti adaptací ve městech

3.3. Hodnocení ekosystémových služeb: Kyrgyzstán

V rámci projektu UNDP „Sharing of Czech Experience: Piloting SEEA-EEA in Kyrgyzstan“, podpořeného v rámci *Poverty-Environment Initiative* (PEI) jsme využili metodu *World Café* pro stanovení priorit rozvoje environmentálních účtů a hodnocení ekosystémových služeb v Kyrgyzstánu. V rámci projektu proběhlo několik pracovních misí, seminářů a vzdělávacích tréninků. V projektu jsme spolupracovali s Národní statistickou komisí Kyrgyzstánu, Agenturou pro životní prostředí a lesnictví Kyrgyzské republiky, a celou řadou dalších aktérů a organizací, jako je například GIZ (*Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit*) nebo Regionální environmentální středisko pro střední Asii (CAREC), se kterými proběhlo několik schůzek nebo byli přítomni na participativních seminářích.

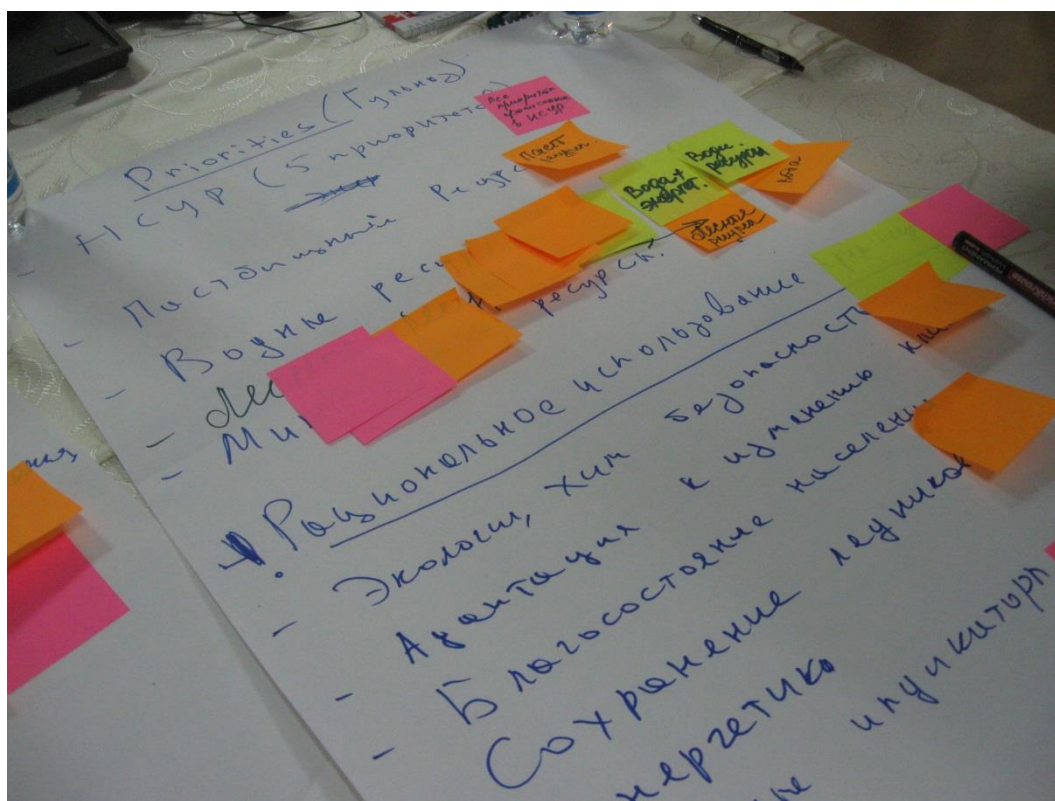
Ekosystémové účetnictví (*ecosystem accounting*) je jeden z nových směrů účetnictví přírodního kapitálu. Organizace spojených národů publikovala v roce 2014 aktualizovanou verzi pokynů pro Systém environmentálního ekonomického účetnictví (SEEA), jehož součástí je nově i experimentální ekosystémové účetnictví. Ekosystémové účetnictví je založeno na vyčíslení toků ekosystémových služeb a hodnoty, které ekosystémy a jejich služby poskytují společnosti. Začleněním hodnoty ekosystémových služeb do národních environmentálních účtů by měly stát předcházet degradaci přírody a lépe pečovat o hodnotné složky přírodního bohatství.

Problematika statistiky životního prostředí a rozvoje integrovaného environmentálního a ekonomického účetnictví (SEEA) je vázána na spolupráci expertů z různých oborů, zejména statistiky, životního prostředí a udržitelného rozvoje a ekonomie. Koprodukcí znalostí je tedy naprosto klíčovou záležitostí, protože umožňuje sdílení a výměnu znalostí mezi

vědou a praxí. V Kyrgyzstánu vznikla v rámci projektu UNDP poptávka po rozvoji experimentálních ekosystémových účtů (EEA) a jejich pilotním rozvoji v rámci systému SEEA. Experimentální ekosystémové účetnictví usiluje o začlenění hodnoty ekosystémových služeb jakožto standardní součásti statistických účtů životního prostředí.

Participativní seminář *World Café* byl uspořádán v Biškeku v rámci první pracovní mise v termínu 18. března 2016 v Business Centru Maximum. S využitím formátu *World Café* se uskutečnily celkem 3 diskuzní stoly zahrnující následující témata:

- (1) Priority pro konkrétní účty a místo pilotní studie,
- (2) Bariéry pro zavedení ekosystémových účtů,
- (3) Příležitosti pro zavedení ekosystémových účtů.

Obrázek 3. Příklad záznamu diskuze World café v Kyrgyzstánu ilustruje rovněž potřebu spolupráce s místními experty pro překročení jazykové bariéry.

Z celkem 16 zaznamenaných politik byly jako nejdůležitější označeny politické priority týkající se vodních zdrojů, následovány prioritami pro lesy a lesních zdrojů. Byly také uvedeny a zdůrazněny další priority, které se obecněji zaměřovaly na problematiku využívání přírodních zdrojů a udržitelného rozvoje. Součástí participativních aktivit bylo rovněž participativní mapování dostupných dat a zdrojů znalostí. Cílem bylo ukázat, jaký typ dat je nezbytný pro sestavování různých typů ekosystémových účtů a dostupnost údajů od klíčových zúčastněných aktérů.

Priority pro rozvoj účtů ekosystémových služeb reflektovaly částečně politické priority. Jako nejdůležitější typ environmentálního účtu byla označena voda včetně produkce energie, pastviny, které pokrývají většinu plochy země, a lesy. Lesy naopak zaujímají necelých 5 % plochy Kyrgyzstánu, ale byly označeny jako významné z hlediska biodiverzity a zvyšování pokrývnosti lesem. Mezi hlavní omezení pro rozvoj ekosystémového účetnictví byla uvedena nedostatečná koordinace mezi různými sektory, nedostatek znalostí či nedostatek dat. Hlavní příležitosti leží jak v metodické, tak v ekonomické a politické oblasti. Priority, omezení a příležitosti jsou uvedeny v Tabulce 4.

Tabulka 4. Shrnutí výsledků pro rozvoj ekosystémových účtů v Kyrgyzstánu.

Priority	Omezení	Příležitosti
Voda (včetně energie) - nutnost zvážit a vyvážit místní a regionální priority	Nedostatečná mezisektorová koordinace, nedostatek motivace zejména vládních institucí	Metodické - potenciál pro kvalitní získávání dat (o ES), zdokonalenou metodologii, vyškolenými specialisty, příslušnou legislativou, složitějším účetním systémem, integrací do národního systému podávání zpráv
Pastviny (protože pokrývají většinu země)	Nedostatek znalostí a zkušeností, dostupnost personálu	Ekonomické - příspěvek ES k zelenému HDP, pobídky k ochraně přírodních zdrojů (ekologické daně, dotace, ...)
Lesy - hlavní motivace byla ochrana biodiverzity a nárůst pokryté plochy	Nedostatek dat, kvalita dat (zastaralá, neaktualizovaná)	Vědecké - spojení mezi vědou, výzkumem a výrobou, mezi hospodářstvím a životním prostředím
Minerální zdroje	Nedostatečné porozumění na politické a veřejné úrovni	Politické / rozhodovací proces - integrace do strategií, meziodvětvová angažovanost, (politická), rozhodnutí o datech založených na racionálním / efektivním využívání zdrojů
Veřejné i soukromé výdaje na životní prostředí	Nedostatečný národní výzkum v oblasti přírodních zdrojů	Řízení národních zdrojů - efektivnější, vyváženější a transparentnější prognóza, plánování a správná rozhodnutí.
Zemědělství - zachování produktivity	Nedostatek odpovídajícího financování	

3.4. Změna klimatu a zemědělství: Ghana

V rámci projektu evropsko-africké spolupráce SEACRIFOG jsme použili metodu *World Café* v Ghaně. Projekt SEACRIFOG („*Supporting EU-African Cooperation on Research Infrastructures for Food security and Greenhouse gas observations*“) se zaměřuje na pozorování uhlíkového cyklu, měření emisí skleníkových plynů a kvality ovzduší s cílem podpořit přizpůsobení se změně klimatu a jejího zmírnění. SEACRIFOG se zaměřuje na podporu dialogu na různých úrovních (politiky, vědu, společnost) a na vybudování integrační sítě pro dlouhodobou a udržitelnou spolupráci mezi africkými a evropskými environmentálními výzkumnými infrastrukturami. Z tohoto hlediska byla konzultace se stakeholdery vnímána jako důležitá součást celého procesu.

Jedno z klíčových témat v Africe představuje změna klimatu a zemědělství. Změna klimatu bude ovlivňovat různorodé produkční systémy, často s nedostatečnou mírou výnosové a produkční kapacity. Klimaticky inteligentní zemědělství (*Climate Smart Agriculture – CSA*) by mělo napomoci transformaci zemědělství směrem k vyšší potravinové bezpečnosti ve světle klimatických změn (Lipper et al., 2014). Cíle klimaticky inteligentního zemědělství je zejména: (1) udržitelně zvyšovat produktivitu zemědělství s cílem podpořit spravedlivé zvyšování příjmů, potravinovou bezpečnost a udržitelný rozvoj; (2) přizpůsobit a budovat odolnost vůči změnám klimatu jak na úrovni farem, tak v celonárodním měřítku; (3) rozvíjet příležitosti ke snížení emisí skleníkových plynů ze zemědělství ve srovnání s minulými trendy. Zejména v západní Africe se místní zemědělci potýkají s nevyrovnanou produkcí a vysokou variabilitou klimatu. Ghana je známá zejména produkcí kakaových bobů, ale pěstuje se zde celá řada dalších důležitých plodin, jako kasava, kukuřice, kešu oříšky, banány a další.

Konzultační seminář se uskutečnil dne 16. června 2017 na Univerzitě energie a přírodních zdrojů (UENR) v Sunyani a zúčastnilo se ho 40 účastníků převážně z Ghany, ale i ostatních afrických zemí (Jihoafrická republika, Keňa, Tanzanie, Burkina Faso). *World Café* zahrnovalo tři diskuzní stoly/témata:

- (1) Důsledky změn využití území pro potravinovou bezpečnost,
- (2) Sledování skleníkových plynů, zásob uhlíku a zmírňování změny klimatu,
- (3) Klimaticky inteligentní zemědělství (*Climate-Smart Agriculture*).

Obrázek 4. Pro diskuzi World café je potřeba vytvořit prostředí stimulující výměnu názorů. Participativní seminář Sunyani, Ghana.

Výstupy diskuzních stolů byly shrnuty do několika témat zahrnujících mezery ve zdrojích dat a dostupných znalostech, potřebu výzkumné infrastruktury a kapacit, překážky a řešení, a vztah mitigací a adaptací na změnu klimatu. Některé ze závěrů diskuze jsou shrnuty v Tabulce 5. Aplikace metody *World Café* v rámci projektu evropsko-africké spolupráce naznačila další směr výzkumu, rozvíjení spolupráce a budování kapacit. Africké zemědělství se již nyní potýká s proměnlivostí klimatu a výkyvy počasí v důsledku klimatické změny. Dalším aspektem je technická pomoc zemědělcům v podobě výzkumné podpory, prostředků a kapacit. V podmínkách Ghany, ale i v kontextu zemědělství v dalších afrických zemích, se zemědělství potýká například i s nedostatečným vzděláváním drobných farmářů a nedostupností odpovídající podpory pro zemědělce.

Tabulka 5. Shrnutí výsledků pro změnu klimatu a zemědělství

Téma	Důsledky změn využití území pro potravinovou bezpečnost	Pozorování GHG, zásob uhlíku a zmírňování změny klimatu	Klimaticky inteligentní zemědělství
Data – potřeby a mezery	Potřeba synchronizace mezi potřebami zemědělců, klimatickými podmínkami a vládní pomocí (osivo a hnojiva)	Data jsou často roztržena, neexistuje žádná reálná síť, která by spojovala tato data, data nejsou přístupná, pozorovací systém není udržitelný	Chybí kvalitní předpověď počasí pro zemědělce
Znalosti – potřeby a mezery	Žádná informace o vodních zdrojích, využití vodních zdrojů není přiměřené pro nepřítomnost komunikace s místními zemědělci	Zemědělci potřebují místní údaje, ale většina informací, které dostávají, je ve vyšším rozlišení	Nedostatečné povědomí o dopadech změny klimatu v zemědělském sektoru
Kapacity	Potřeba spolupráce mezi různými kategoriemi zemědělců	Potřeba dovedností v oblasti správy dat	Potřeba kombinace technologií a místních znalostí
Překážky	Komplikovaný systém vlastnictví půdy	Přeměna půdy ze zemědělství na městské oblasti	Nedostatečné zdroje
Řešení	Mobilní technologie se používá k poskytování poradenství farmářům o předpovědi počasí (SMS info), sdílení informací a komunikaci s místními zemědělci	Výzkum reagující na potřeby zemědělců	Podpora prvků inteligentních zemědělských postupů v oblasti klimatu, jako např. víceúčelové zemědělství, agrolesnictví, přesuny plodin nebo ekologické zemědělství

4. Zkušenosti s metodou World Café v různých kulturních prostředích

Metoda *World Café* vyžaduje určité specifické podmínky. Na prvním místě se jedná o zajištění vhodných prostor, kde je možné uspořádat stoly do diskuzního formátu (tj. například jako kulaté stoly). Nezáleží tolik, zda se jedná o univerzitní učebnu nebo hotelový sál, spíše je důležité vytvořit prostředí, kde se účastníci budou cítit příjemně naladěni na diskuzi.

Důležitá je role moderátora a facilitátorů jednotlivých stolů. Zde je nezbytná důkladná příprava a sladění formátu diskuze. Dobré zkušenosti jsou s nasazením místního moderátora, který zná dostatečně kontext problematiky.

Dalším aspektem aplikace participativních metod v různých kulturních prostředích je jazyková bariéra. Pokud organizátoři neovládají plně místní jazyk (jako bylo v našem případě v Kyrgyzstánu), je nezbytné zajistit simultánní tlumočení. Zde se samozřejmě spousta věcí ztratí v překladu, proto je nezbytné využít místních moderátorů a facilitátorů a na celý proces v podstatě spíše dohlížet a zpracovat odpovídajícím způsobem výsledky. Z hlediska zapojení klíčových stakeholderů je důležitá role místního organizátora, který slouží jako zprostředkovatel („hub“) kontaktů a představuje relevantního a důvěryhodného partnera pro uplatnění participativní metody. V našem případě šlo o projektové partnery jak z veřejného sektoru (Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy – IPR Praha), tak mezinárodní organizace (*United Nations Development Programme* – UNDP) nebo akademický a vzdělávací sektor (Univerzita energie a přírodních zdrojů v Sunyani – UENR).

Obecně, pokud je metoda aplikována správným způsobem, funguje stejně ve všech kontextech, tématech a kulturních prostředích. Lidé mohou v diskusi vyjádřit svůj názor a naopak naslouchat názorům druhých. V rámci této deliberace je možné diskutovat sdílené hodnoty, zmírnit konfliktní plochy či nalézt základ pro společnou akci. V našem případě jsme aplikovali metodu *World Café* za účasti zainteresovaných expertů a aktérů. Svoji roli zde hraje pravděpodobně motivační prvek účastnit se zajímavého mezinárodního výzkumu.

Participativní metody, jako je *World Café*, jsou obvykle aplikovány v rámci celého procesu. V našem případě v projektu *UrbanAdapt* se jednalo o cyklus přípravy adaptačních strategií pro města. V průběhu projektu byla uspořádána série participativních seminářů a kulaté stoly v Praze, Brně a Plzni, stejně jako v dalších městech jako Ústí nad Labem a Litoměřice. *World Café* bylo uplatněno na závěrečné mezinárodní konferenci *UrbanAdapt* na magistrátu v Praze jakožto nástroj shrnující dosavadní zkušenosti a naznačující další výzvy adaptačního procesu ve městech. Ve všech městech vedla participace k začlenění problematiky adaptace na změnu klimatu do strategických a politických procesů ve městech.

V případě účetnictví ekosystémových služeb v Kyrgyzstánu byla metoda naopak využita v samotném začátku celého procesu identifikace hlavních potřeb a priorit jednotlivých aktérů a rovněž požadavků na školení v oblasti hodnocení ekosystémových služeb. Participativní přístup byl využit i v pilotní oblasti Kyzyl Unkur a při školení v Biškeku a u jezera Issyk-Kul. V Ghaně byl participativní seminář uspořádán jako součást celoafričké konference AfriGEOSS, zaměřené na problematiku technologií a dat při dálkovém průzkumu Země. V podobném formátu proběhl v rámci projektu SEACRIFOG i workshop v Nairobi (s jiným složením aktérů), takže i zde byl přítomen prvek opakované diskuze a replikace témat.

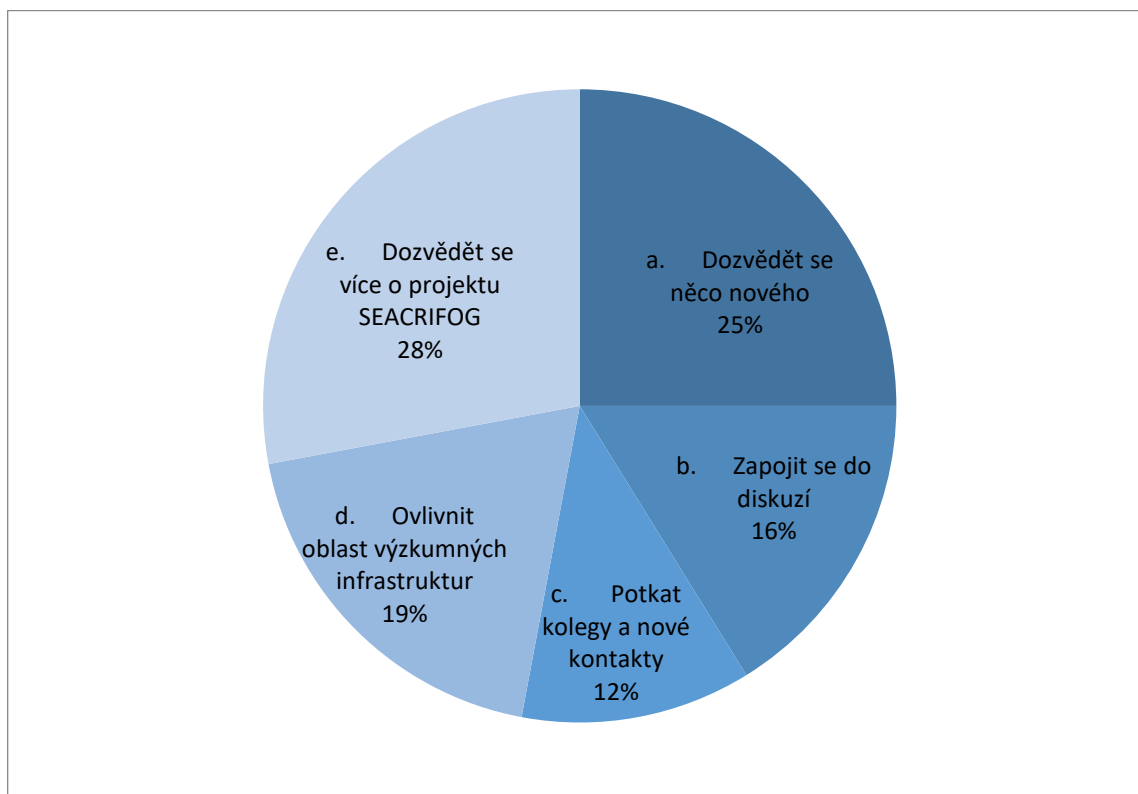
Aplikace metody *World Café* byla v uvedených případech součástí širšího procesu zapojení jednotlivých aktérů. Společným rysem uvedených případových studií je problematika globální změny životního prostředí v kontextu lidské adaptace na probíhající změny. Předkládaná témata spojuje problematika transformace směrem k udržitelnosti a řešení environmentálních problémů dlouhodobější povahy. V uvedených případových studiích se jednalo o zapojení různorodých aktérů reprezentujících různé společenské skupiny. Většina zapojených aktérů působí na některé z úrovní správy životního prostředí, od vysokých státních či městských úředníků a odborníků přes akademickou sféru a podnikatele až po nevládní organizace. Specifickou skupinou byla skupina drobných afrických zemědělců. V některých případech spolu různí aktéři měli možnost mluvit vůbec poprvé. Sdílení problémů a zvažování různých pohledů na problémy globální povahy umožňuje sociální učení dotčených aktérů.

5. Sociální učení v metodě World Café

Metoda *World Café*, podobně jako podobné participativní přístupy, přispívá ke koprodukcí znalostí a vzdělávání všech dotčených aktérů (Hage et al., 2010). Sociální učení (*social learning*) se v rostoucí míře uplatňuje také v oblasti managementu přírodních zdrojů (Reed et al., 2010; Romina, 2014). Rovněž aplikace metody *World Café* v různých prostředích naplňuje aspekty sociálního učení, tedy komunikace, reflexe, spolupráce a akce (Dlouhá et al., 2013; Dlouhá, 2017). Pojetí sociálního učení je potřeba odlišit od participačních metod, které obvykle sociální učení facilitují. Sociální učení tedy může probíhat v participativním procesu, ale i mimo něj. Nicméně aspekt sdílení zkušeností ve strukturovaném participativním formátu je jedním z klíčových aspektů sociálního učení. Participativní sociální učení je jedním z předpokladů proměny společnosti směrem k udržitelnosti. Jak vyplývá z evaluace workshopů *World Café*, sdílení a výměna zkušeností, diskuze různých názorů a zapojení všech účastníků byly pro účastníky jedním z nejdůležitějších aspektů.

Základem participativních metod a zejména přístupů jako je *World Café* je interakce různých subjektů. Sdílená akce a intersubjektivita ústí v koprodukcí znalostí a sociální učení. Sociální učení je univerzální vlastností lidské evoluce. Schopnost adaptace v různých prostředích se přisuzuje právě kulturní a kognitivní evoluci lidského rodu (Boyd et al. 2011). Problémy v oblasti globální environmentální změny zahrnují obvykle diverzitu různých aktérů a hodnot a participativní metody umožňují integrovaná řešení a kolektivní akci různorodých aktérů. Názorové rozdíly v našich případových studiích obvykle odrážely různé zavedené diskurzy v oblasti správy přírodních zdrojů a ekosystémových služeb. Van der Wall et al. (2013) stanovují různé světonázory na základě kulturní teorie odvozené od M. Douglassové: (i) hierarchistický, (ii) individualistický, (iii) egalitářský, a (iv) fatalistický. Tyto kulturní typy odrážejí archetypální perspektivy mezi světovým názorem a přístupem ke správě přírodních zdrojů.

Podobně v rozboru pohledů na ekosystémové služby byly identifikovány různé diskurzy jako (i) pragmatiký, (ii) skeptický, a (iii) entuziastický (Fisher a Brown 2014). Tyto různé světonázory a diskurzy ovlivňují proces sociálního učení a přijatelnost různých názorových hledisek v rámci interaktivní participace ve *World Café*. Pro další hodnocení sociálního učení v participativních metodách by bylo zajímavé zjistit a vyhodnotit různé hodnotové orientace různých aktérů. Mezi účastníky se vyskytovaly různé názorové pohledy, ale to nebránilo dosažení alespoň relativního konsensu v hlavních otázkách problémů řešených ve výše popsanych *World Café* seminářích. Související otázkou je role genderu při vytváření diskuze a konsensu. Počet ženských i mužských účastníků byl vyrovnaný. Zajímavá je situace v Kyrgyzstánu, kde ženy velmi často zastávají vedoucí pozice a jejich vystupování bylo tedy aktivní. Skupina ghanských zemědělců byla zastoupena výhradně muži.

Obrázek 4. Výsledky evaluace workshopu v Sunyani v oblasti motivace zúčastnit se participativního workshopu.

Pro reflexi procesu sociálního učení v metodě *World Café* jsou důležitým nástrojem evaluační dotazníky. Odezvy z evaluace mohou poskytnout cennou zpětnou vazbu, zejména v případě pokračování celého procesu. Obrázek 4 prezentuje příklad v podobě motivace jednotlivých účastníků pro účast na workshopu. V tomto případě byla převažující motivací dozvědět se více o projektu, v rámci kterého byl workshop organizován. Nicméně i ostatní kategorie byly zastoupeny relativně vyrovnaně. Účastníci obecně kladně kvitovali přístup metody *World Café*. Mnoho účastníků ocenilo v evaluačním dotazníku v doplňkové části použitý přístup, diskuzní segment považovali za nejlepší část workshopu. Jak se vyjádřil jeden z účastníků na otázku, co se jim na workshopu zamlouvalo nejvíce: „Diskuse, kdy každý měl možnost buď souhlasit, nebo nesouhlasit s tím, co bylo řečeno.“ Další účastníci reflektovali v podobném duchu důvod své spokojenosti s workshopem: „Protože jsem se během této relace něco naučila z příspěvků ostatních účastníků.“ Tyto reakce na metodu *World Café* odrážejí podstatu deliberativního přístupu, kdy účastníci mají možnost hlouběji konfrontovat svoje názory a pohledy a v participativním procesu tak vstupují přímo do sociálního učení. Běžné samozřejmě mohou být i ostřejší výměny názorů – zde je potom velmi důležitá role moderátora diskuzního stolu.

Přítomnost sociálního učení a sdílení znalostí je reflektována i dalšími vyjádřeními účastníků z workshopu v Sunyani, například: „Lidé uvedou, co si myslí, že jsou problémy, a navrhnou řešení; pomohlo vědět, jak ostatní vidí situaci“, potažmo „Zlepšování znalostí: zjistil jsem, že se na světě objevuje více technických a společenských problémů a způsobů jejich řešení.“ Je potřeba zdůraznit, že workshopů se účastnili lidé s různou úrovní vzdělání a různým profesionálním zaměřením. Zatímco workshopů na adaptace v Praze a ekosystémové

účetnictví v Biškeku se účastnili zejména kvalifikovaní experti a úředníci, workshopu v Ghaně se účastnili i zástupci místních zemědělců. Participativní formát *World Café* jim umožnil sdílet svoje zkušenosti a učit se z diskuze a názorů dalších účastníků. Deliberativní a participativní metody vidíme jako jeden z klíčových předpokladů sociálního učení, protože tyto procesy napomáhají potom vytvořit sdílené pohledy na konkrétní problém (Ensor, Harvey, 2015).

Konzultační workshop v Kyrgyzstánu byl rovněž ukončen hodnocením, které zajistilo zpětnou vazbu účastníků. Anonymní vyhodnocovací dotazník sestával z 15 úzkých a otevřených otázek. Celkem odpovědělo 32 účastníků (84%), a odpovědi byly následně analyzovány. V průměru účastníci hodnotili dvoudenní seminář s hodnocením 8,75 z 10 bodů. Celkovému zajištění školení bylo rovněž přiděleno 8,75 bodů. V průměru účastníci uvedli, že doba trvání je přiměřená. Školení a seminář splnily očekávání účastníků a většina respondentů se dozvěděla vše, co očekávala. Obtížnost školení byla považována za přiměřenou. Účastníci zjistili, že tréninkové cvičení a praktické aktivity jsou „poměrně užitečné“ a „užitečné“. Závěrem účastníci rovněž ocenili diskuzní formát a aplikaci metody *World Café*. Mezi výtky spojené se seminářem a přípravou podkladových materiálů patřila nedostatečná přesnost a srozumitelnost překladu. To znovu připomíná časovou a kapacitní náročnost aplikace přístupů zapojení různorodých aktérů v různém jazykovém a kulturním prostředí.

6. Závěr

V předkládaném příspěvku demonstrujeme využitelnost participativní metody *World Café* v různých kulturních prostředích a v různých tématech globálních problémů životního prostředí. Ukazuje se, že deliberativní, participativní přístup jako je *World Café* může úspěšně fungovat navzdory různým kulturním předpokladům a východiskům. *World Café* nejefektivněji funguje, pokud je součástí širšího procesu participace různorodých aktérů v koprodukcí znalostí mezi vědou, politikou a praxí. Tento participativní proces umožňuje sdílení zkušeností, výměnu názorů a přispívá tak k procesu sociálního učení dotčených aktérů. Zároveň podporuje hledání konsensu různých aktérů v hlavních oblastech globálních problémů životního prostředí a nalézání řešení a akce směrem k transformaci k udržitelnosti sociálně-ekologických systémů. Participativní přístupy by se měly stát nedílnou součástí řešení environmentální správy napříč různými tématy a aktéry.

7. Poděkování

Tento článek byl vytvořen za finanční podpory MŠMT v rámci programu NPU I, číslo projektu LO1415. Výzkum byl podpořen projekty TA ČR TD03000106 Podpora rozvoje adaptačních opatření a strategií ve městech, TD03000051 Rozvoj a testování experimentálního ekosystémového účetnictví v České republice a H2020 SEACRIFOG Supporting EU-African Cooperation on Research Infrastructures for Food security and Greenhouse gas observations. Děkujeme J. Dlouhé, P. Šremerovi a též anonymním recenzentům za cenné připomínky, které pomohly zvýšit kvalitu článku.

8. Literatura

- Agora CE, (2015). *Standardy úspěšné občanské participace*. Praha: Agora Central Europe. Retrieved from <http://www.paktparticipace.cz/dokumenty/standardy-participace>

- Bergold, J., & Thomas, S. (2012). Participatory Research Methods: A Methodological Approach in Motion. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 13(1), 114-1201302. Retrieved from <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs1201302>
- Boyd, R., Richerson, P. J., & Henrich, J. (2011). The cultural niche: Why social learning is essential for human adaptation. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108(Supplement 2), 10918-10925. Retrieved from <http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1100290108>
<http://dx.doi.org/10.1073/pnas.1100290108>
- Brooks, T. M., Lamoreux, J. F., & Soberón, J. (2014). IPBES ≠ IPCC. *Trends in Ecology & Evolution*, 29(10), 543-545. Retrieved from <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0169534714001785>
<http://dx.doi.org/10.1016/j.tree.2014.08.004>
- Brown, J., & Isaacs, D. (2005). *The World Café: Shaping our futures through conversations that matter*. San Francisco: Berrett-Koehler.
- Bulkeley, H., & Mol, A. P. J. (2003). Participation and Environmental Governance: Consensus, Ambivalence and Debate. *Environmental Values*, 12(2), 143-154. Retrieved from <http://openurl.ingenta.com/content/xref?genre=article&issn=0963-2719&volume=12&issue=2&spage=143>
<http://dx.doi.org/10.3197/096327103129341261>
- DeCaro, D. A., Arnold, C. A., Boamah, E. F., & Garmestani, A. S. (2017). Understanding and applying principles of social cognition and decision making in adaptive environmental governance. *Ecology and Society*, 22(1), 10-5751. Retrieved from <http://www.ecologyandsociety.org/vol22/iss1/art33>
<http://dx.doi.org/10.5751/ES-09154-220133>
- Dlouhá, J., Barton, A., Janoušková, S., & Dlouhý, J. (2013). Social learning indicators in sustainability-oriented regional learning networks. *Journal of Cleaner Production*, 49, 64-73. Retrieved from <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0959652612003617> <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.07.023>
- Dlouhá, J., & Zahradník, M. (2015). Potential for social learning in sustainable regional development: analysis of stakeholder interaction with a focus on the role of scientists. *Envigogika*, 10(1), Retrieved from <https://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/476> <http://dx.doi.org/10.14712/18023061.476>
- Dlouhá, J., & Pospíšilová, M. (2017). Education for Sustainable Development Goals in public debate: The importance of participatory research in reflecting and supporting the consultation process in developing a vision for Czech education. *Journal of Cleaner Production*, Retrieved from <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0959652617313148> <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.06.145>
- Dlouhá, J. (2017). Sociální učení. *Enviwiki*, Retrieved from <https://www.enviwiki.cz/w/index.php?title=Soci%C3%A1ln%C3%ADu%C4%8Den%C3%AD&oldid=16298>
- Ensor, J., & Harvey, B. (2015). Social learning and climate change adaptation: evidence for international development practice. *WIREs Clim Change*, 6(5), 509-522.

Retrieved from <http://doi.wiley.com/10.1002/wcc.348>

<http://dx.doi.org/10.1002/wcc.348>

- Fish, R., Burgess, J., Chilvers, J. Footitt, A., Haines-Young, R. Russel, D., & Winter, D.M., (2011). *Participatory and Deliberative Techniques to embed an Ecosystems Approach into Decision Making: An Introductory Guide. (Defra Project Code: NR0124)*.
- Fisher, J. A., & Brown, K. (2014). Ecosystem services concepts and approaches in conservation: Just a rhetorical tool. *Ecological Economics*, 108, 257-265. Retrieved from <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0921800914003371>
<http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolecon.2014.11.004>
- Hage, M., Leroy, P., & Petersen, A. C. (2010). Stakeholder participation in environmental knowledge production. *Futures*, 42(3), 254-264. Retrieved from <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0016328709001852>
<http://dx.doi.org/10.1016/j.futures.2009.11.011>
- IPR Praha, (2016). *Manuál participace. Jak zapojit veřejnost do plánování města. Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy. : Prahy.*
- Lipper, L., Thornton, P., Campbell, B. M., Baedeker, T., Braimoh, A., Bwalya, M.,... Torquebiau, E. F. (2014). Climate-smart agriculture for food security. *Nature Climate change*, 4(12), 1068-1072. Retrieved from <http://www.nature.com/doi/10.1038/nclimate2437> <http://dx.doi.org/10.1038/nclimate2437>
- Mička, P. (Editor), (2015). *Analýza občanské participace v ČR*. Praha: Agora CE, o.p.s. Retrieved from <http://www.paktparticipace.cz/dokumenty/analýza>
- Mička, P., Nekola, M., Ochrana, F., Potůček, M., Přikryl, J., & Veselý, A. (2013). *Metodika posílení analytických, koncepčních a implementačních kapacit strategického řízení v krajích*. : Univerzita Karlova, CESES, Fakulta sociálních věd. Retrieved from <http://ceses.cuni.cz/CESES-355-version1-metodika-pro-kraje-final.pdf>
- Millennium Assessment, (2005). *Ecosystems and human well-being: A synthesis*. World Resources Institute: Washington: Island Press.
- Ministerstvo financí, (2012). *Metodika přípravy veřejných strategií*. Praha: Ministerstvo financí České republiky. Retrieved from <http://www.mmr.cz/cs/Microsites/PORTAL-STRATEGICKE-PRACE-V-CESKE-REPUBLICE/Vystupy-projektu>
- Ministerstvo vnitra, (2009). *Metodika pro zapojování veřejnosti do přípravy vládních dokumentů. Ministerstvo vnitra České republiky*. Retrieved from <http://www.mvcr.cz/clanek/modernizace-verejne-spravy.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>
- Ministerstvo vnitra, (2010). *Manuál pro zapojování veřejnosti do přípravy vládních dokumentů. Ministerstvo vnitra České republiky*. Retrieved from <http://www.mvcr.cz/clanek/modernizace-verejne-spravy.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>
- Nel, J. L., Roux, D. J., Driver, A., Hill, L., Maherry, A. C., Snaddon, K.,... Reyers, B. (2016). Knowledge co-production and boundary work to promote implementation

- of conservation plans. *Conservation Biology*, 30(1), 176-188. Retrieved from <http://doi.wiley.com/10.1111/cobi.12560> <http://dx.doi.org/10.1111/cobi.12560>
- O'Brien, L., Marzano, M., & White, R. M. (2013). 'Participatory interdisciplinarity': Towards the integration of disciplinary diversity with stakeholder engagement for new models of knowledge production. *Science and Public Policy*, 40(1), 51-61. Retrieved from <https://academic.oup.com/spp/article-lookup/doi/10.1093/scipol/scs120> <http://dx.doi.org/10.1093/scipol/scs120>
 - Ostrom, E. (2009). A General Framework for Analyzing Sustainability of Social-Ecological Systems. *Science*, 325(5939), 419-422. Retrieved from <http://www.sciencemag.org/cgi/doi/10.1126/science.1172133> <http://dx.doi.org/10.1126/science.1172133>
 - Palacios-Agundez, I., Casado-Arzuaga, I., Madariaga, I., & Onaindia, M. (2013). The relevance of local participatory scenario planning for ecosystem management policies in. *the Basque Country, northern Spain. Ecology and Society*, 18(7), 10-5751. Retrieved from <http://www.ecologyandsociety.org/vol18/iss3/art7> <http://dx.doi.org/10.5751/ES-05619-180307>
 - Reed, M. S. (2008). Stakeholder participation for environmental management: A literature review. *Biological Conservation*, 141(10), 2417-2431. Retrieved from <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0006320708002693> <http://dx.doi.org/10.1016/j.biocon.2008.07.014>
 - Reed, M. S., Evely, A. C., Cundill, G., Fazey, I., Glass, J., Laing, A.,... Stringer, L. C. (2010). What is Social Learning. *E&S*, 15(4), Retrieved from <http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss4/resp1> <http://dx.doi.org/10.5751/ES-03564-1504r01>
 - Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson,., Chapin, F. Stuart,, , Lambin, E. F.,... Foley, J. A. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature*, 461(7263), 472-475. Retrieved from <http://www.nature.com/doi/10.1038/461472a> <http://dx.doi.org/10.1038/461472a>
 - Romina, R. (2014). Social Learning, Natural Resource Management, and Participatory Activities: A reflection on construct development and testing. *NJAS - Wageningen Journal of Life Sciences*, 69, 15-22. Retrieved from <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S1573521414000177> <http://dx.doi.org/10.1016/j.njas.2014.03.004>
 - The World Café, (2012). *About the World Café and The World Café Community Foundation. The World Café.* : online] Retrieved from <http://www.theworldcafe.com/about.html>
 - Tuháček, M., & Jelínková, J. (2015). *Právo životního prostředí – praktický průvodce*. Praha: Grada Publishing.
 - UNISDR, (2017). *Resilient cities*. Retrieved from <http://www.unisdr.org/campaign/resilientcities/>
 - Úřad vlády ČR, (2016). *Česká republika 2030. Kulatý stůl k oblasti č. 5 - Udržitelné ekosystémy*. Úřad vlády České republiky. Retrieved from <https://www.vlada.cz/assets/ppov/udrzitelny-rozvoj/CR-2030/Zapis-world-cafe-k-oblasti-c--5-09-05-2016.pdf>

- Van der Wal, M., De Kraker, J., Offermans, A., Kroeze, C., Kirschner, P. A., & van Ittersum, M. (2013). Measuring Social Learning in Participatory Approaches to Natural Resource Management. *Environmental Policy and Governance*, 24(1), 1-15. Retrieved from <http://doi.wiley.com/10.1002/eet.1627>
<http://dx.doi.org/10.1002/eet.1627>
- Villamor, G. B., Palomo, I., Santiago, L., Oteros-Rozas, C. A., E., , & Hill, J. (2014). Assessing stakeholders' perceptions and values towards social-ecological systems using participatory methods. *Ecological Processes*, 3(1), Retrieved from <http://www.ecologicalprocesses.com/content/3/1/22>
<http://dx.doi.org/10.1186/s13717-014-0022-9>
- Ward, K., Lauf, S., Kleinschmit, B., & Endlicher, W. (2016). Heat waves and urban heat islands in Europe: A review of relevant drivers. *Science of The Total Environment*, 569-570(570), 527-539. Retrieved from <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0048969716312931> <http://dx.doi.org/10.1016/j.scitotenv.2016.06.119>

David Vačkář, Eliška Krkoška Lorencová

Ústav výzkumu globální změny AV ČR, v. v. i., Bělidla 986/4a, 603 00 Brno

e-mail: vackar.d@czechglobe.cz

Korespondenční adresa: ÚVGZ AV ČR, Oddělení společenského rozměru globální změny, V Jirchářích 149/6, 110 00 Praha 1